

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

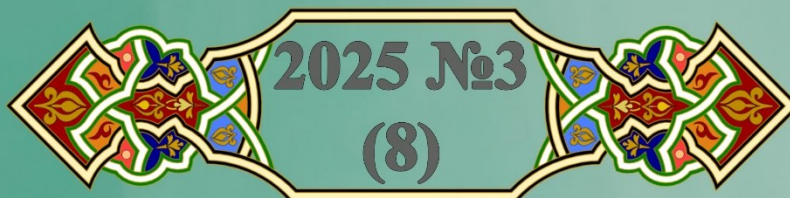
p-ISSN 2992-9229

e-ISSN 3060-5318

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

Samarqand-2025

p-ISSN 2992-9229

e-ISSN 3060-5318

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

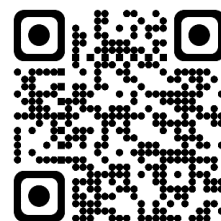
“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL

ULUSLARARASI “TÜRKOLÖJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Jurnal rasmiy sayti: <https://turkologiya.samdu.uz/>

SAMARQAND – 2025

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:	Bosh muharrir o‘rinbosari:
Juliboy ELTAZAROV <i>f.f.d., professor (O‘zbekiston)</i>	Roxila RUZMANOVA <i>f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)</i>
TAHRIRIYAT KENGASHI:	
Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti rektori (O‘zbekiston); Hakim XUSHVAQTOV – f.m.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Akmal AHATOV – t.f.d., professor, Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston); Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Suyun KARIMOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Musa YULDASHEV – f.f.n., professor (O‘zbekiston); Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., professor (O‘zbekiston); Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor (O‘zbekiston);	Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor (O‘zbekiston); Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya); Abduselam ARVAS – f.f.d., professor (Turkiya); Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya); Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya); Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH); Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya); Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya); Almaz ULVI – f.f.d., professor (Ozarbayjon); Emrah YILMAZ – Phd, dotsent (Turkiya); Foziljon SHUKUROV – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Dilshod XURSANOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Shahnoza XUSHMURODOVA – DSc, professor (O‘zbekiston); Dinara ISLAMOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Feruza JUMANIYAZOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Istoda RASULOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Dilorom MUMINOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Zarifa XUSANOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston); Feruza MANUKYAN – Phd (O‘zbekiston); Mas’ul muharrir: PhD, dotsent Zokir BAYNAZAROV (O‘zbekiston); Texnik xodim: Raxmatulla SHOKIROV (O‘zbekiston).

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLÖJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:

Жулибой ЭЛТАЗАРОВ

д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Рохила РУЗМАНОВА

к.ф.н., доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор, ректор Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.-м.н., профессор, проректор по научной работе и инновациям Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор, проректор по международному сотрудничеству Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Ибодулла МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор (Узбекистан);

Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент (Узбекистан);

Афтондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);

Абдуселам АРВАС – д.ф.н., профессор (Турция);

Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);

Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор (Турция);

Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор (США);

Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Алмаз УЛЬВИ – д.ф.н., профессор (Азербайджан).

Эмрах ЙИЛМАЗ – PhD, доцент (Турция);

Фозилжон ШУКУРОВ – PhD, доцент (Узбекистан);

Дилшод ХУРСАНОВ – PhD, доцент (Узбекистан);

Шахноза ХУШМУРОДОВА – DSc, профессор (Узбекистан);

Динара ИСЛАМОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Феруза ДЖУМАНИЯЗОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Истода РАСУЛОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Дилором МУМИНОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Зарифа ХУСАНОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Феруза МАНУКЯН – Phd (Узбекистан);

Ответственный редактор: PhD, доцент **Зокир БАЙНАЗАРОВ** (Узбекистан)

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ** (Узбекистан)

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:/ Deputy Chief Editor:

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Uzbekistan)

Ass. Prof. Dr. Rokhila RUZMANOVA (Uzbekistan)

Baş Editör:/ Baş Editör Yardımcısı:

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Özbekistan)

Doç. Dr. Rohila RUZMANOVA (Özbekistan)

EDITORIAL TEAM:/ BİLİM KURULU:

Prof. Dr. Rustam KHALMURADOV – Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Hakim KHUSHVAKTOV – Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Akmal AKHATOV – Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Muslihiddin MUKHIDDINOV (Uzbekistan)

Prof. Dr. Ibodulla MIRZAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Shukhrat SIROJIDDINOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Suyun KARIMOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Murodkasim ABDIEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Azamat PARDAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Musa YULDASHEV (Uzbekistan);

Ass. Prof. Dr. Dilfuza DJURAKULOVA (Uzbekistan);

Prof. Dr. Aftondil ERKINOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Kasimjon SODIKOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Uzbekistan);

Prof. Dr. Ali AKAR (Turkey);

Prof. Dr. Abdusalam ARVAS (Turkey);

Prof. Dr. Funda TOPRAK (Turkey);

Prof. Dr. Musa Shamil YUKSEL (Turkey);

Prof. Dr. Temur KOJAOGLU (USA);

Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Turkey);

Prof. Dr. Varis CHAKAN (Turkey);

Prof. Dr. Almaz ULVI (Azerbaijan);

Ass. Prof. PhD. Emrah YILMAZ (Turkey);

Ass. Prof. PhD. Foziljon SHUKUROV (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Dilshod KHURSANOV (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Shakhnoza KHUSHMURODOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Dinara ISLAMOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Feruza JUMANIYAZOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Istoda RASULOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Dilorom MUMINOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Zarifa HUSANOVA (Uzbekistan);

PhD. Feruza MANUKYAN (Uzbekistan);

Managing editor: Ass. Prof. PhD. Zokir BAYNAZAROV (Uzbekistan)

Technical staff: Rakhmatulla SHOKIROV (Uzbekistan)

Prof. Dr. Rustam HALMURADOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);

Prof. Dr. Hakim HUŞVAKTOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Prof. Dr. Akmal AHATOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Prof. Dr. Muslihiddin MUHİDDİNOV (Özbekistan);

Prof. Dr. İbodulla MİRZAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Şuhrat SİROCİDDİNOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Suyun KARİMOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Murodkasım ABDİYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Azamat PARDAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Musa YULDAŞEV (Özbekistan);

Doç. Dr. Dilfuza CURAKULOVA (Özbekistan);

Prof. Dr. Aftondil ERKİNOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Kasimcon SODİKOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Özbekistan);

Prof. Dr. Ali AKAR (Türkiye);

Prof. Dr. Abdusalem ARVAS (Türkiye);

Prof. Dr. Funda TOPRAK (Türkiye);

Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL (Türkiye);

Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU (ABD);

Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Türkiye);

Prof. Dr. Varis ÇAKAN (Türkiye);

Prof. Dr. Almaz ÜLVİ (Azerbaycan);

Doç. Dr. Emrah YILMAZ (Türkiye);

Doç. Dr. Fozilcon ŞUKUROV (Özbekistan);

Doç. Dr. Dilşod HURSAVOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Şahnoza HUŞMURODOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Dinara İSLAMOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Feruza CUMANIYAZOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Istoda RASULOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Dilorom MUMİNOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Zarifa HUSANOVA (Özbekistan);

Dr. Feruza MANUKYAN (Özbekistan);

Sorumlu Editör: Doç., Dr. Zokir BAYNAZAROV (Özbekistan)

Teknik Personel: Rahmatullah ŞOKİROV (Özbekistan)

MUNDARIJA | CONTENT | İÇERİK | СОДЕРЖАНИЕ

TURKIY XALQLARNING QADIMIY TARIXI

YULDASHEV Muso, YULDASHEVA Dilshoda

TURKIYLAR UZOQ O‘TMISH SIVILIZATSIYASINING SHOHIDI (SHUMER, ETRUSK, SHIMOLIY AMERIKA HINDU VA TURKIY TILLARI QIYOSIDA).....7

SAYFULLAEV Baxtiyor, ERGASHEV Odil, UNGALOV Lazizbek

QO‘SHRABOT TUMANINING QADIMGI TOSH (PALEOLIT) DAVRI YODGORLIKLARI15

TURK DUNYOSI TADQIQOTLARI

Gulnoz SATTOROVA

RIZO NURNING ADABIYOTSHUNOSLIKKA DOIR TADQIQOTLARI.....23

Emrah YILMAZ

DİLİN İÇ YÜZÜ VE KULLANIM ALANLARI29

G‘AFFOROV Alisher

BADIIY ASAR NOMI SIFATIDA QO‘LLANAYOTGAN BIRIKMASHAKLLARNING AYRIM FUNKSIONAL-SEMANTIK XUSUSIYATLARI.....41

ODINAYEV Chingiz

TURK XOQONLIGI DAVRIDA SUG‘D VOHA HUKMDORLIGINING UNVONLAR TIZIMI47

Muhammadixon BUZRUKOV

SA‘DUDDIN MAS‘UD TAFTAZONIYNING SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETIDA SAQLANAYOTGAN RIYOZIYOT ILMIGA OID QO‘LYOZMA ASARI XUSUSIDA.....54

ABBOSOV Habibullo

SOHIBQIRON AMIR TEMUR MA‘NAVIY DUNYOSI ALISHER NAVOIY TALQINIDA60

SAFAYEV Mansur

TURKISTON GILAM SAN‘ATI: KOLLEKSIONERLIK VA KO‘RGAZMALAR FAOLIYATI KONTEKSTIDA.....67

ДОСПАНОВ Октябрь

ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ И КУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ТРАДИЦИОННОГО РЫБОВОДСТВА У НАРОДОВ ЮЖНОГО ПРИАРАЛЬЯ75

FURKATOVA Maxliyo

THE UZBEK ACCUSATIVE CASE IN ENGLISH: A CONTRASTIVE-TYPOLOGICAL STUDY.....83

MUXAMMADIYEV Nodir

QASHQADARYO VILOYATI O‘ZBEK SHEVALARIDAGI O‘ZLASHMA SO‘ZLAR SEMANTIKASI90

Uzm. Esra Yarız

BEDRİYE NAİM MUTLU‘NUN “BİTMEYEN HİKÂYELER” VE “AİLE AĞACI” KİTAPLARI ÜZERİNE İNCELEMELER95

Zeynep GÜLER

SEVİNÇ ÇOKUM‘UN HİLAL GÖRÜNÜNCÜ ROMANINDA TÜRKÇÜ TAVIRI.....102

ADABIY ALOQALAR, QIYOSIY TILSHUNOSLIK VA ADABIYOTSHUNOSLIK

SATTOROV Begzod

XITOY VA TURKIY ADABIYOTDA KONNOTATIV NOMINATSIYA: MAQOLLAR VA SHE‘RIYAT KONTEKSTIDA TADQIQOT108

Foziljon SHUKUROV

“JAVOBIYA” AN‘ANASINING MOVAROUNNAHR SHOIRLARI IJODIDAGI O‘RNI115

BAYIMBETOVA Mexriban

THE FORMATION SYSTEM OF IMITATIVE WORDS IN THE ENGLISH AND KARAKALPAK LANGUAGES.....120

РАДЖАБОВ Анвар

РЕЦЕПЦИЯ ТЮРКО-ПЕРСИДСКОЙ ПОЭЗИИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РУССКИХ ПОЭТИЧЕСКИХ ПЕРЕВОДОВ128

AZIZ MUSHTARIY!

Ushbu sonning asosiy o'qi, tilning badiiy chuqurligi bilan tarixning qadimiy izlarini birlashtiruvchi o'ziga xos tadqiqotlardan tashkil topgan. She'riyatda til birliklarining takrori va konnotativ quvvati, Alisher Navoiyning ulug' hukmdor Amir Temurning ma'naviy dunyosiga doir sharhlari, Turk-fors she'riyatining ruscha tarjimalari ushbu yozuvning adabiyot kategoriyasidagi asosiy doirasini shakllantirgan. Shu bilan birga, Xitoy va turkiy adabiyotdagi konnotativ nominatsiya, ingliz va qoraqalpoq tillaridagi taqlid so'zlarning yasaliş tizimi qiyosiy ravishda ko'rib chiqilgan. Tarix va arxeologik tadqiqotlar orqali turkiy xalqlarning qadimiy Shumer va Etrusk tillari bilan qurgan sivilizatsion aloqasiga diqqat jalb etilgan. Turk Xoqonligi davridagi Sug'd unvonlar tizimlari o'rganilgan va Qo'shrabat hududidagi Paleolit davriga oid arxeologik topilmalar vositasida madaniy merosimizning turli qatlamlari ko'z oldiga keltirilgan. Yakunda; Turkiston gilam san'atining kolleksiyonerlik kontekstidagi qadri, Samarqandda topilgan noyob matematika qo'lyozmasining muhtevosi, badiiy asarlar nomining funksional xususiyatlari, tilning ichki mohiyati va qo'llanish sohalari, Qashqadaryo shevalaridagi o'zlashma iboralarning semantikasi bilan to'ldirilgan ushbu boy to'plam, o'quvchilarga madaniy va ilmiy jihatdan turli xil istiqbollarni taqdim etmoqda.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

The central axis of this issue consists of original research that integrates the artistic depth of language with the ancient traces of history. The recurrence and connotative power of linguistic units in poetry, Alisher Navoi's commentaries on the spiritual world of the great ruler Amir Timur, and the reception of Turco-Persian poetry through Russian translations have formed the core framework for the literature category of this writing. Furthermore, connotative nomination in Chinese and Turkic literature, and the word-formation system of imitative words in the English and Karakalpak languages have been comparatively addressed. Through historical and archaeological studies, attention has been drawn to the civilizational connection established by the Turkic peoples with the ancient Sumerian and Etruscan languages. The titles of the Sogdian rulers during the Turkic Khaganate period have been examined, and various layers of our cultural heritage have been brought to light through Paleolithic archaeological findings in the Qushrabad region. Finally; this rich compilation, completed with the value of Turkestan carpet art in the context of connoisseurship, the content of a rare mathematics manuscript found in Samarkand, the functional characteristics of artistic work titles, the inner essence and areas of use of language, and the semantics of non-literal expressions in the Kashkadarya dialects, offers various perspectives to readers from a cultural and scientific standpoint.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Bu sayının ana eksenini, dilin sanatsal derinligi ile tarihin kadim izlerini birleştiren özgün araştırmalardan oluşmaktadır. Şiirde dil birliklerinin tekrarı ve çağrışımsal gücü, Alî Şîr Nevâî'nin büyük hükümdar Emir Timur'un manevi dünyasına dair yorumları, Türk-Fars şiirinin Rusça çevirileri konuları yazının edebiyat kategorisindeki temel çerçevesini oluşturmuştur. Bununla birlikte Çin ve Türk edebiyatındaki konnotatif adlandırma, İngilizce ve Karakalpakça'daki yansıma sözcüklerin yapısı karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Tarih ve arkeoloji çalışmaları üzerinden Türklerin kadim Sümer ve Etrusk dilleriyle kurduğu medeniyet bağlantısına dikkat çekilmiştir. Türk Kağanlığı dönemindeki Soğd unvan sistemleri incelenmiş ve Kuşrabad bölgesindeki Paleolitik döneme ait arkeolojik bulgular aracılığıyla kültürel mirasımızın farklı katmanları gözler önüne serilmiştir. Son olarak; Türkistan kilim sanatının koleksiyonerlik bağlamındaki değeri, Semerkant'ta bulunan nadir bir matematik el yazmasının muhtevası, bediî eserlerin işlevsel özellikleri, dilin iç yüzü ve kullanım alanları, Kaşkaderya ağızlarındaki dolaylı anlatımların semantiği ile tamamlanan bu zengin seçki, okuyuculara kültürel ve bilimsel açıdan farklı perspektifler sunmaktadır.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

Основу данного выпуска составляют оригинальные исследования, которые объединяют художественную глубину языка с древними страницами истории. В разделе поэзии рассматриваются повторяемость и коннотативная сила языковых единиц; представлены комментарии Алишера Навои, посвящённые духовному миру великого правителя Амира Темура; а также анализируются русские переводы тюрко-персидской поэзии, формирующие основное направление литературной категории этого номера. В сравнительном аспекте анализируются коннотативная номинация в китайской и тюркской литературе, а также система словообразования звукоподражательных слов в английском и каракалпакском языках. Посредством исторических и археологических исследований обращается внимание на цивилизационные связи тюркских народов с древними шумерским и этрусским языками. Изучены системы согдийских титулов периода Тюркского каганата, а археологические находки палеолитического периода, обнаруженные на территории Кушрабадского региона, позволяют реконструировать различные пласты нашего культурного наследия. В заключение, этот обширный сборник, дополненный исследованиями о ценности туркестанского коврового искусства в контексте коллекционирования, содержании уникальной математической рукописи, найденной в Самарканде, функциональных особенностей наименований художественных произведений, внутренней сущности и сферах употребления языка, а также семантики заимствованных выражений в кашкадарьинских говорах, предлагает читателям широкий спектр культурных и научных перспектив.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

SA'DUDDIN MAS'UD TAFTAZONIYNING SAMARQANDDA SAQLANAYOTGAN RIYOZIYOT ILMIGA OID QO'LYOZMA ASARI XUSUSIDA

Muhammadixon Jamolovich BUZRUKOV,

Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Samarqand tamadduni tarixi kafedrasida dotsenti (Samarqand, O'zbekiston)

 E-mail: mbuzrukov1982@gmail.com

 ORCID: 0009-0002-8304-4422

 DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17499923>

Annotatsiya: Maqola Amir Temur tomonidan poytaxt Samarqand shahriga olib kelingan qomusiy olim Sa'duddin Mas'ud Taftazoniyning riyoziyot ilmiga oid “Uchburchak burchaklari haqida risola” asariga bag'ishlangan. Mudarrislik bilan ilmiy tadqiqotlarni birgalikda olib borgan bu olim ko'plab asarlar yozib qoldirgan. Allomaning mazkur maqolaga asos bo'lgan riyoziyot ilmiga oid risolasi Samarqand Davlat universitetining kutubxonasida saqlangan. Ushbu asarning qo'lyozma nusxasi ustida professor Abduhakim Abduhamidov tadqiqot olib borgan. Arab tilida yozilgan bu risola taxminan XVII asr o'rtalarida ko'chirilgan. Mazkur asar qadimgi yunon olimi Evklidning paralel to'g'ri chiziqlar haqidagi mashhur 5-postulatini isbotlashga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: *Samarqand, Amir Temur, Sa'duddin Mas'ud Taftazoniy, “Uchburchak burchaklari haqida risola”, Evklid, sharh, SamDU, ilmiy kutubxona, qo'lyozma, XVII asr.*

О РУКОПИСНОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ СА'ДУДДИНА МАС'УДА ТАФТАЗАНИ, ПОСВЯЩЁННОМ МАТЕМАТИКЕ, ХРАНЯЩЕМСЯ В САМАРКАНДЕ

Аннотация: Статья посвящена труду по математике “Трактат об углах треугольника” ученого-энциклопедиста Садуддина Масуда Тафтазани, приглашенного в Самарканд Амиром Темуром. Этот учёный, который совмещал преподавательскую деятельность с научными исследованиями, написал множество трудов. Математический трактат учёного, положенный в основу данной статьи, хранился в библиотеке Самаркандского государственного университета. Профессор Абдухаким Абдухамидов изучил рукопись этого труда, написанного на арабском языке. Рукопись была переписана в середине XVII века. Он посвящён доказательству знаменитого пятого постулата древнегреческого учёного Евклида о параллельных прямых.

Kalit so'zlar: *Самарканд, Амир Темур, Саъд ад-дин Масъуд Тафтазани, “Брошюра об углах треугольника”, Эвклид, комментарий, СамГУ, научная библиотека, рукопись, XVII век.*

A STUDY OF SA'DUDDIN MAS'UD TAFTAZANI'S MANUSCRIPT ON MATHEMATICS PRESERVED IN SAMARKAND

Abstract: This article is devoted to the mathematical work "Treatise on the Angles of a Triangle" by the scientist-encyclopedist Saduddin Masud Taftazani, who was invited to the capital, Samarkand, by Amir Temur. This scholar, who combined teaching with scientific research, wrote numerous works. The scholar's mathematical treatise, which serves as the basis for this article, is housed in the library of Samarkand State University. Professor Abduhakim Abduhamidov studied the manuscript of this work. This treatise, written in Arabic, was rewritten around the mid-17th century. This work is dedicated to the proof of the famous fifth postulate of the ancient Greek scientist Euclid about parallel lines.

Key words: *Samarqand, Amir Temur, Sa'd al-din Mas'ud Taftazoni, "A pamphlet on the angles of a triangle", Euclid, commentary, SamSU, scientific library, manuscript, 17th century.*

Amir Temur davrida ilm-fan va ta'limga e'tibor kuchli bo'lgan. Shuning uchun uning poytaxti Samarqand mashhur olimlar yetishtiradigan markazga aylangan. Be yerda fanning turli sohalariga oid ilmiy asarlar, o'quv qo'llanmalari yozilgan. Ular keyinchalik dunyoning ko'plab yetakchi madrasalarida darslik sifatida o'qitilgan.

Amir Temur va temuriylar davrida ilm-fan ravnaqiga xizmat qilgan ta'lim maskanlaridan biri **Egu Temur** ايكو تيمور madrasasidir. Keyingi yillardagi tadqiqotlarda uning nomi asossiz ravishda **Idigu Temur** deb nomlanmoqda. Ali Safiy qalamiga mansub "Rashahotu aynil-hayot" asarining qo'lyozmasida bu madrasa nomi bir o'rinda ايكو تيمور, boshqasida esa ايكى تيمور shaklida yozilgan [3: 60^a, 126^a]. Asarning o'zbek tiliga qilingan tabdilida birinchisi "Ikki Temur", ikkinchisi esa "Eyki Timur" [4: 144, 280] shaklida berilgan. Qo'lyozma manbalarda madrasa nomi **دول** harfisiz yozilgan. Uni **Egu Temur** ايكو تيمور deb o'qish maqsadga muvofiqdir. Madrasaning bunday nomlanishi akademik Boturxon Valixo'jayevning ilk tadqiqotlarida kuzatiladi [5: 48].

Egu Temur (ايكو تيمور) madrasasi mohiyatan oliy ta'lim muassasasi maqomida bo'lgan. Buni shundan ham bilsa bo'ladiki, Sohibqiron tomonidan Samarqandga olib kelingan olimlarning deyarli barchasi shu dargohda faoliyat ko'rsatgan [6; 7; 8; 9]. Ularning eng mashhuri Sa'duddin Mas'ud ibn Umar at-Taftazoniy (1322-1390) bo'lgan. Yana biri Ali ibn Muhammad Jurjoni (1339-1413) edi. Uning kelib chiqishi Muhammad payg'ambar (s.a.v.)ga ulanadi. Shuning uchun bo'lsa kerak, Sayyid Sharif Jurjoni nomi bilan tanilgan. 1387 yili Sheronni bosib olgan Sohibqiron tomonidan Samarqandga keltirilgan bu olim ham **Egu Temur** (ايكو تيمور) madrasasida mudarrislik qilgan. Amir Temur uni "mudarrislarning boshlig'i" mansabiga qo'yadi [13: 54]. Uning bu erda mashhur olim Sa'duddin Mas'ud Taftazoniy bilan birga faoliyat olib borishi madrasaning oliy maqomi va salohiyatining yanada oshishiga xizmat qilgan.

Amir Temur davri ilmiy muhitini o'rganishda uning taniqli olimlarga yozgan maktublari alohida ahamiyatga ega. "Temur tuzuklari"da Sohibqironning Sayyid Sharif Jurjoniyan xat olgani yozilgan [12: 68-74]. Ushbu tadqiqot natijasida Amir Temur tomonidan Sa'duddin Mas'ud Taftazoniyga yozilgan maktubning matni aniqlandi.

Amir Temurga zamondosh bo'lmagan tarixchilar, jumladan, Abdurazzoq Samarqandiy, Mirxond, Xondamir asarlarining Sohibqiron tarixiga oid qismlari, asosan o'zlaridan oldin yashab o'tgan tarixchilarning asarlari asosida yozilgan. Shunga qaramay bu asarlarda Amir Temur davrida yashagan muarrixlar keltirmagan ba'zi ma'lumotlar ham uchraydi. Bu hol mazkur mualliflarning bizgacha yetib kelmagan tarixiy manbalar va hujjatlardan ham foydalanganini ko'rsatadi. Masalan, Abdurazzoq Samarqandiyning "Matlai sa'dayn va majmai bahrayn" asarida Amir Temur tomonidan o'z davrining eng yirik allomasi Sa'duddin Mas'ud Taftazoniyga yozilgan maktubning matni berilgan [1: 96^a-96^b]. Bu maktubning matni boshqa manbalarda uchramaydi. Uning tarjimasi va tadqiqi keyingi zlanishlarda yoritiladi.

Sohibqiron saroyining eng mashhur olimi, qomusiy alloma Sa'duddin Mas'ud Taftazoniy nahv, sarf, mantiq, ritorika, kalom, fiqh, tafsir va boshqa ilm sohalarida bo'yicha o'z zamonasining peshqadami edi. Mudarrislik bilan ilmiy tadqiqotlarni birgalikda olib borgan bu olim ko'plab asarlar yozib qoldirgan [14: 69-76]. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf allomaning 22 asarini fanlar kesimida ko'rsatib bergan [13: 24-29]. Hozirgi ma'lumotlarga qaraganda, uning ilmiy-ma'naviy merosiga mansub asarlarning soni o'ttiztaga etadi [11: 19-21]. Keyinchalik uning kitoblari ma'had va ilm dargohlarida darslik sifatida o'qitilgan. U kishining yozgan asarlari

dunyoga tarqalib mashhur bo‘lgan. Alloma musulmon ulamolari orasida shu qadar keng shuhrat qozonganki, ungacha yashab o‘tgan olimlar “mutaqaddimin”, undan keyingilari esa “mutaaxxirin” deb atala boshlandi. Bu hol Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniyning musulmon olamida tutgan mavqe‘i naqadar yuksak ekanini tasdiqlaydi.

Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniyning hozirgacha butun dunyo olimlari tomonidan katta e‘tibor bilan o‘rganilayotgan asari “Sharhu Aqoidi Nasafiya” (“Sharh al-aqoid an-Nasafiy”) deb nomlanadi. Alloma bu asarini 768 yil sha‘bon/1367 yil aprel oyida Xorazmda yozib tugatgan. Bu asar ulug‘ vatandoshimiz Najmiddin Abu Hafs Umar ibn Muhammad an-Nasafiy (1068-1142) tomonidan yozilgan “Aqoidi Nasafiya” kitobining sharhidir. “Aqoid”ga oid kitoblarda odatda, asar yozilayotgan davrda mavjud bo‘lgan dolzarb e‘tiqodiy masalalar va tortishuvlar aks ettiriladi. Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniyning “Sharhu Aqoidi Nasafiya” (“Sharh al-aqoid an-Nasafiy”) asarining dastlabki mavzulari juda ham qiyin til va uslubda yozilgan. Bu esa o‘sha zamon ilmiy muhitining ta‘siridir. Alloma o‘z davrining uslubi, tili va istilohlarini ishlatishga majbur bo‘lgan. Bu jihat ayniqsa Alloh ta‘oloning borligi va zotu sifatini bayon qilishda ko‘proq kuzatiladi. Ammo keyingi mavzularda uslub ham, iboralar ham osonlashib borgan.

Tadqiqotlarda yozilishicha, Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniy o‘zidan oldin yashab o‘tkan yirik matematik olimlarning asarlariga sharhlar yozgan. Masalan, uning “Sharhu Faroizi Sajovandiy” asari Sirojiddin Muhammad ibn Mahmud ibn Abdurrashid Sajovandiyning meros ilmiga oid kitobiga yozilgan sharhdur. Bu kitob “Faroizi Sirojiya” nomi bilan mashhur bo‘lib, hozirgacha darslik sifatida o‘qitiladi.

Alloma shuningdek, Naysaburiyning “Arifmetika haqida quyoshiy risola” asariga ikkita sharh yozgan: birinchisi, “Quyosh risola”si 1389 yilda yozilgan. Ikkinchisi, “Uchburchak burchaklari haqida risola” bo‘lib, birinchisining geometrik qismini sharhlashga bag‘ishlangan.

Samarqand Davlat universitetining kutubxonasida ham allomaning riyoziyot ilmiga oid bir risolasi saqlangan. Asarning bu qo‘lyozma nusxasi ustida professor Abduhakim Abduhamidov tadqiqot olib borgan [2: 49-50]. Bu olim Samarqand Davlat universitetida shakllangan Sharq qo‘lyozmalarini o‘rganish ilmiy maktabining vakilidir. U 1926 yil 25 noyabr kuni Samarand viloyatining Kattaqo‘rg‘on tumanida tug‘ilgan.

Maktabni muvaffaqiyatli tugatib, Samarqand viloyatidagi tumanlarda o‘qituvchilik qilgan. 1943-1944 yillarda Samarqand viloyati Mitan tumani Oqtepa qishlog‘idagi yetti yillik maktabda direktor lavozimida ishlay boshlagan. Urushdan keyin 1945-1948 yillarda Samarqand viloyati, Kattaqo‘rg‘on tumanida o‘qituvchi, maktab direktori lavozimlarida faoliyat ko‘rsatgan. 1948-1951 yillarda Tojikistonda Paxtaobod tumani xalq ta‘limi bo‘limi mudiri lavozimida ishlagan va shu yillarda xalq ta‘limini rivojlantirishga o‘z hissasini qo‘shgan. 1952 yildan boshlab esa Surxondaryo viloyati Sariosiyo tumani halq ta‘limi bo‘limi mudiri vazifasida ishlay boshlagan. Shu davrda, ya‘ni 1955 yilda Dushanbe davlat pedagogika institutining fizika-matematika fakultetini bitirgan.

1962-1965 yillarda Samarqand viloyat o‘qituvchilar malakasini oshirish institutining kabinet mudiri lavozimida faoliyat ko‘rsatgan. 1968 yilda Toshkentda Nizomiy nomli davlat pedagogika instituti qoshidagi maxsus Ilmiy kengashda 13.00.02 – matematika o‘qitish nazariyasi va metodikasi mutaxassisligi bo‘yicha “O‘rta maktabda taqribiy hisoblashlarni o‘rganish metodikasi” nomli nomzodlik dissertatsiyasini muvaffaqiyatli himoya qilgan. 1965-1981 yillarda Samarqand davlat universitetida mexanika-matematika fakulteti dekani va dekan o‘rinbosari sifatida faoliyat yuritgan. 1981 yildan Samarqand davlat universitetining Ehtimollar nazariyasi va matematika o‘qitish metodikasi kafedrasi dotsenti, keyinchalik professori lavozimlarida ishlagan.

Pedagogika fanlari nomzodi, professor Abduhakim Abduhamidov O‘zbekistondagi matematika tarixi va uni o‘qitish nazariyasi va metodikasi sohasidagi ko‘zga ko‘ringan olimlardan biri edi. U matematika tarixi bo‘yicha ilmiy-tadqiqotlar olib borib, Ulug‘bek ilmiy maktabi va Samarqand madrasalarida matematikani o‘qitishga doir noyob qo‘lyozmalarni o‘rganish borasida ilmiy izlanishlar olib borgan. Bu sohada o‘ndan ortiq ilmiy risolalar chop etgan. Masalan, Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniy, G‘iyosiddin Jamshid Koshiy, Ali Qushchi, Xatirchigiy kabi atoqli olimlar merosini qo‘lyozma manbalar asosida o‘rganishga katta hissa qo‘shgan.

Aytish lozimki, Samarqand Davlat universiteti olimlari nashr qilgan o‘quv qo‘llanmalarda 20 ga yaqin qo‘lyozmalarning bugungi kunda foydalanish mumkin bo‘lgan jihatlari ko‘rsatib berilgan [10; 15; 16]. Ulardan biri Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniyni riyoziyot ilmiga oid asaridir. Abduhakim Abduhamidovning yozishicha risola “to‘g‘ri chiziqlarning parallelizm alomatlariga oid”. Arab tilida yozilgan bu asar taxminan XVII asr o‘rtalarida ko‘chirilgan.

Uning asosiy mazmuni zarur tushuntirishlar va geometrik ob‘ektlarga ta‘rif berish bilan boshlangan. Bu haqda Abduhakim Abduhamidov shunday yozadi: “Aytildikim, uch burchak birgalikda uchburchak burchaklari kabi ikki to‘g‘ri burchakka teng bo‘lsin. Shunga ko‘ra biz ikki to‘g‘ri burchak haqidagi mulohazani misli uchburchak uchun yurita olamiz. Dedikki biz bu mulohazani to‘rtta burchakka nisbatan ham yuritaylik va ularning birgalikda to‘g‘ri to‘rtburchaklarga teng bo‘lishini qaraylik. Bu to‘rt burchak birgalikda to‘rt to‘g‘ri burchakka teng bo‘lsin.

Agar yarim tekislikning chegarasi bo‘lgan to‘g‘ri chiziqqa perpendikulyar to‘g‘ri chiziq tushirilsa, natijada bu yarim tekislik ikki to‘g‘ri burchak tekisliklariga ajraladi. Bunday tushuntirishlardan so‘ng Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniy o‘tkir va o‘tmas, qo‘shni va yoyiq burchaklarni ta‘riflaydi, ikki vertikal burchakning tengligini ko‘rsatadi va ikki to‘g‘ri chiziqning parallelizmi tushunchasini kiritadi.

Ikki parallel to‘g‘ri chiziqni uchinchi to‘g‘ri chiziq perpendikulyar ravishda kessin. Natijada har qaysi kesishuv nuqtasi atrofida umumiy uchlari shu nuqtada bo‘lgan o‘zaro qo‘shni to‘rttadan to‘g‘ri burchak hosil bo‘ladi. Bu holda ikki bir tomonli burchaklar to‘g‘ri burchaklardan iboratliklaridan ularning yig‘indisi ikki to‘g‘ri burchakka teng bo‘lishi tushunarlidir. Bu xulosaga kelish uchun olim biri o‘tkir, ikkinchisi esa o‘tmas bo‘lgan bir tomonli burchaklar birgalikda ikki to‘g‘ri burchakka teng bo‘lgani sababli kelgan” [2: 49].

Shuni alohida ta‘kidlash kerakki, bu fikr Evklidning mashhur paralel to‘g‘ri chiziqlar haqidagi 5-postulatiga borib taqaladi. Bayon qilingan ma‘lumotlarning tatbiqi sifatida uchburchakning bir uchidan uch tomonga ikki to‘g‘ri chiziq o‘tkazish masalasi qaraladi va uning hajmi tushuntiriladi. Ushbu jarayonda Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniy “Uchburchakning tashqi burchagi unga qo‘shni bo‘lmagan ikki ichki burchagining yig‘indisiga teng” bo‘lishini ham ko‘rsatib o‘tadi.

Ko‘rinib turibdiki, mazkur risola mulohazalarning mantiqan qat’iy ketma-ketlikda bayon qilingani bilan ajralib turadi. Tushuntirishda chizmalardan va arabcha belgilashlardan (harflardan) keng foydalanilgan. Aytish mumkinki Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniyni mazkur asari qadimgi yunon olimi Evklidning paralel to‘g‘ri chiziqlar haqidagi mashhur 5-postulatini isbotlashga bag‘ishlangan.

Shu o‘rinda mazkur qo‘lyozma asar saqlanayotgan kutubxona haqida ham to‘xtalish maqsadga muvofiqdir. Samarqand Davlat universiteti tashkil topgan kundan boshlab arab yozuvidagi qadimiy qo‘lyozma va toshbosma asarlarni yig‘a boshlagan. Kundan kunga o‘z jamg‘armasini boyitib borgan bu fond bugun soni va ahamiyati jihatidan yetakchi o‘rinda turadi.

Bu esa mazkur “xazina”ning ilmiy, tarixiy, madaniy ahamiyatini qanchalik yuqori ekanligini belgilaydi.

Bu erda to‘plangan noyob yozma yodgorliklarning eng qadimgisi XIII asrda, eng so‘ngisi esa XX asrda ko‘chirilgan. Ular fors-tojik, turkiy (o‘zbek), arab va boshqa tillardagi sharq qo‘lyozma asarlari, toshbosma usulida nashr etilgan kitoblar, shuningdek arab yozuvidan foydalangan ko‘plab musulmon davlatlarida nashr etilgan kitob, faksimile nashrlar, gazeta va jurnallardan iborat. Bu noyob jamg‘arma nafaqat mahalliy, balki xorijiy tadqiqotchilarning ham o‘ziga jalb qilib kelgan. Bugun ham unga bo‘lgan qiziqish katta.

Samarqand Davlat universitetining fundamental kutubxonasi 1927 yilda faoliyat boshlagan. Kundan kunga o‘z jamg‘armasini boyitib borgan kutubxona 1988 yilda universitet olimlari kengashi va hukumat qarori bilan “ilmiy kutubxona” maqomiga ega bo‘lgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 20 iyundagi PQ 381 qarori bilan “Ilmiy axborot resurs markazi (IARM)” nomi bilan faoliyat yuritmoqda. Bugungi kunda IARM zaxirasida 3 millionga yaqin kitob saqlanmoqda. Ular dunyoning turli shaharlarida, turli tillarda, turli vaqtlarda nashr etilgan yoki yaratilgan o‘quv, ilmiy, ommabop, badiiy, tarixiy kitoblar, darsliklardan iborat. Shu jihatdan IARM dunyoning deyarli barcha tillaridagi kitoblarni o‘zida jamlagan “bilimlar xazinasini” hisoblanadi. Bu esa mazkur “universal xazina”ning ilmiy, tarixiy, madaniy ahamiyatini qanchalik yuqori ekanligini belgilaydi. Shuningdek, IARMda arab yozuvidan foydalangan ko‘plab musulmon davlatlarida ko‘chirilgan qo‘lyozma asarlar va litografiya usulida chop etilgan toshbosma kitoblar saqlanadi.

Xulosa qilib aytganda, SamDU qo‘lyozmalar fondidagi qadimgi kitoblar orasida fanning turli sohalariga oid va hozirgi kunda ham o‘z kuchini yuqotmagan ma‘lumotlarni o‘zida aks ettirgan noyob asarlar mavjud. Ulardan biri Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniy tomonidan yozilgan riyoziyot ilmiga oid risoladir.

Amir Temurning Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniy, Sayyid Sharif Jurjoniy kabi allomalarni o‘zi bilan Samarqandga olib kelishi, ularga shart-sharoit yaratib berishi Sohibqironning ilm-ma‘rifatga va ulamolarga alohida hurmat bilan qaraganining yaqqol isbotidir. Harbiy yurish, jangu jadallarning ichidan bunday allomalarni topib, poytaxtga olib kelish va ilmiy faoliyati uchun sharoit yaratib berish Samarqand ilmiy-ma‘naviy muhitining rivojiga sabab bo‘lgan.

Sa‘duddin Mas‘ud Taftazoniy va u kabi olimlar qoldirgan ilmiy meros keying davrlarda fanlar rivojiga katta hissa qo‘shgan. Allomalarning bunday asarlarini o‘rganish, ularning yangi qo‘lyozma nusxalarini aniqlashda Abduhakim Abduhamidov kabi fan tarixini chuqur biladigan mutaxassislar tayyorlash zarur.

Iqtiboslar/ References/ Kaynaklar/ Сноски:

1. Абдураззоқ Самарқандий. Матлаи саъдайн ва мажмаи баҳрайн. ЎзР ФА ШИ қўлёзмаси, № 17. – В. 96^a-96^b.
2. Абдуҳамидов А., Холиқулов Б. Тафтазонийнинг бир рисоласи // Амир Темур ва унинг дунё тарихидаги ўрни (Буюк Соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 660 йиллик тантаналарига бағишланган халқаро илмий конференция маърузалари баёни). – Самарқанд: ЎзР ФА Археология институти, 1996. – Б. 49-50.
3. Али Сафий. Рашахоту айнил-хаёт. СамДУ қўлёзмаси, № 823272. – В. 60^a, 126^a.
4. Али Сафий. Рашахоту айнил-хаёт. / Таржимон Домла Худойберган ибн Бекмуҳаммад (XIX аср), табдил қилувчилар, нашрга тайёрловчилар М. Ҳасаний, Б. Умрзоқ. – Тошкент: Абу Али ибн Сино ном. тиббиёт наш., 2004. – Б. 144, 280.

5. Валихўжаев Б. Хожа Аҳрори Вали. – Самарқанд: Зарафшон, 1993. – Б. 48.
6. Валихўжаев Б. Хожа Аҳрор тарихи. – Тошкент: Ёзувчи, 1994.
7. Валихўжаев Б. Самарқандда олий таълим мадрасайи олия – университет тарихидан лавҳалар. – Самарқанд: А. Қодирий ном. халқ мероси наш., 2001. – Б. 49-50.
8. Валихўжаев Б. Мирзо Улуғбек даври мадрасалари. Рисола. – Самарқанд: СамДУ, 2001. – Б. 38.
9. Каттаев К. Самарқанд мадрасалари ва илму фан ривож. – Самарқанд: Зарафшон, 2004. – 116 б.
10. “Математика ўқитиш методикаси ва математика тарихи” курсларида математикага оид қўлёзма асарлардан фойдаланиш бўйича методик тавсиялар. Тузувчи доцент Абдуҳаким Абдуҳамидов. – Самарқанд: СамДУ, 1992.- 30 б.
11. Норқобилов М. Саъдуддин Тафтазоний “Шарҳ ал-ақоид” асарининг ёзилиш тарихи ва ижтимоий зарурати // Имом Бухорий сабоқлари. 2020 йил № 3. – Б. 19-21.
12. Темур тузуклари. Сўзбоши муаллифи ва масъул муҳаррир М.Али. Форсча матндан А.Соғуний ва Ҳ.Караматов таржимаси. Изоҳлар Б.Ахмедов томонидан тайёрланган. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 68-74.
13. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Самарқанднинг сара уламолари. – Тошкент: Hilol-nashr, 2019 – Б. 24-29.
14. Юсупова Д.Ю. К вопросу о творческой деятельности ученого энциклопедиста Са‘д ад-Дина ат-Тафтазани // Sharqshunoslik. 2008 № 13. – С. 69-76.
15. Qadimgi qo‘lyozma asarlardan o‘quv jarayonida foydalanish bo‘yicha uslubiy qo‘llanma. 1-qism. Tuzuvchi Abduhakim Abduhamidov. – Samarqand: SamDU, 2009.- 56 b.
16. Qadimgi qo‘lyozma asarlardan o‘quv jarayonida foydalanish bo‘yicha uslubiy qo‘llanma. 2-qism. Tuzuvchi Abduhakim Abduhamidov. – Samarqand: SamDU, 2009.- 44 b.

**BULLETIN OF THE
INTERNATIONAL JOURNAL
“TURKOLOGICAL
RESEARCH”**

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

The scientific journal is based on the decision of the Higher Attestation Commission of the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan dated May 8, 2024 and numbered 354/5; It is included in the list of scientific publications that are recommended for candidates to receive the Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc) academic degrees in the fields of history and philology to publish their scientific results due to their theses.

**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,
Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 91 527 68 22

+998 99 596 35 69

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://turkologiya.samdu.uz>

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- The article is presented on 8-10 pages;
- Article structure:
 1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
 2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
 3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone number, email address and ORCID number of the author (authors) are indicated in full.
 4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
 5. At the beginning of each article, there should be an annotation in 2 other languages (optionally selected from Uzbek, English, Russian and Turkish) in addition to the language in which the article is written.
 6. The abstract should be no more than 120-150 words.
 7. At the bottom of the abstract, 7-10 keywords should be given that illuminate the content of the article.
 8. The article should be prepared in the following form:
 - a) Introduction;
 - b) Main part;
 - c) Results and Discussions;
 - d) Conclusions;
 - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
 - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
 - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
- The topic of the scientific article submitted by the author (or co-authors) must correspond to the journal's columns.
- Articles can be submitted in Uzbek, English, Russian, and all other Turkic languages
- The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
- Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
- Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
- Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma'rifiy, ilmfanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o'tkazilgan sammitida ko'zda tutilgan o'zaro aloqalarni jadallashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta'sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e'lon qilishga mo'ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e'tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O'zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

Ilmiy jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAKning 2024-yil 8-maydagi 354/5-sonli rayosat qarori asosida tarix, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

JURNAL QUYIDAGI YO'NALISHLARDAGI MAQOLALARNI NASHR QILADI:

- ✓ Turkiy xalqlarning ijtimoiy-madaniy aloqalari tarixi
- ✓ Turk dunyosi tadqiqotlari
- ✓ Turkiy tillar dialektologiya
- ✓ Folklorshunoslik
- ✓ Qiyosiy tilshunoslik va adabiyotshunoshlik
- ✓ Adabiy aloqalar va tarjimashunoslik.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O'zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi
Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 91 527 68 22

+998 99 596 35 69

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

Elektron pochta:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
- 1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,5 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
- 2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otasmi to'liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
- 3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, Respublika, telefon raqami, elektron pochta manzili va ORCID raqqami to'liq keltirilishi kerak.
- 4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo'lishi lozim.
- 5. Har bir maqola boshida maqola yozilgan tildan tashqari yana 2 tilda (o'zbek, ingliz, rus va turk tillaridan ixtiyoriy ravishda tanlanadi) annotatsiya bo'lishi lozim.
- 6. Annotatsiya 120-150 so'zdan ko'p bo'lmagan shaklda bo'lishi kerak.
- 7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so'zlar keltirilishi kerak.
- 8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
 - a) Kirish (Introduction);
 - b) Asosiy qism (Main part);
 - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
 - d) Xulosalar (Conclusions);
 - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
 - f) Havola(snoskalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo'minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
 - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o'rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Muallif (yoki hammualliflar) tomonidan taqdim etilayotgan ilmiy maqola mavzusi jurnal ruknlariga mos kelishi shart.
- Maqolalar o'zbek, ingliz, rus va barcha turkiy tillarda taqdim etilishi mumkin.
- Maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

**БЮЛЛЕТЕНЬ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
"ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ"**

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организации Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. Есть такие рубрики, как молодой исследователь, память и наши юбилеи. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

Научный журнал на основании решения Высшей аттестационной комиссии (ВАК) Министерства высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 8 мая 2024 года под номером 354/5; Он включен в перечень научных изданий, рекомендуемых кандидатам на получение ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в области истории и филологии для публикации своих научных результатов по своим диссертациям.

**В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ
СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ
НАПРАВЛЕНИЯМ:**

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар,
15, город Самарканд, Узбекистан,
Научно-исследовательский
институт Тюркологии при
Самаркандском Государственном
Университете имени Шарофа
Рашидова

Телефон:

+998 91 527 68 22

+998 99 596 35 69

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://turkologiya.samdu.uz>

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
 1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и снизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа A4.
 2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
 3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, номер телефона, адрес электронной почты и ORCID-номер автора(ов) должны быть указаны полностью.
 4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
 5. В начале каждой статьи, помимо языка, на котором написана статья, должна быть аннотация на 2-х других языках (на выбор – узбекский, английский, русский и турецкий).
 6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
 7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
 8. Статья должна быть подготовлена в виде:
 - a) Вступление (Introduction);
 - b) Основная часть (Main part);
 - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
 - d) Выводы (Conclusions);
 - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
 - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
 - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Тема научной статьи, представленной автором (или соавторами), должна соответствовать рубрикам журнала.
- Статьи могут быть представлены на узбекском, английском, русском и всех других тюркских языках.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекомендованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant’ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

Bilimsel dergi, Özbekistan Cumhuriyeti Yükseköğrenim, Bilim ve İnovasyon Bakanlığı’na bağlı Yüksek Kabul Komisyonu’nun 8 Mayıs 2024 tarihli ve 354/5 sayılı kararına esasen; tarih, filoloji alanlarında Felsefe Doktoru (Doktora) ve Bilim Doktoru (DSc) akademik derecesini almaya aday kişilerin tezleri dolayısıyla bilimsel sonuçlarını yayınlaması tavsiye edilen ilmi yayınlar listesine dâhil edilmiştir.

DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf
Reşidov adına Semerkant Devlet
Üniversitesine bağlı Türkoloji
Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya2025

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
 1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütun olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
 2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
 3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon numarası, e-posta adresi ve ORCID numarası eksiksiz olarak verilmeli.
 4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
 5. Her makalenin başında, makalenin yazıldığı dilin yanı sıra 2 dilde de (isteğe bağlı olarak Özbekçe, İngilizce, Rusça ve Türkçe arasından seçilecek) açıklama bulunmalıdır.
 6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
 7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
 8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
 - a) Giriş (Introduction);
 - b) Ana bölüm (Main part);
 - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
 - d) Sonuçlar (Conclusions);
 - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
 - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
 - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
 - Yazarın (veya ortak yazarların) sunduğu bilimsel makalenin konusu dergi sütunlarıyla örtüşmemelidir.
 - Makaleler Özbekçe, İngilizce, Rusça ve tüm Türk dillerinde gönderilebilir.
 - Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalden yazar(lar) sorumludur.
 - Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
 - Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
 - Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir:

Musahhih va texnik muharrir:

Norxo‘ja Choriyev

Rahmatulloh Shokirov

2025-yil 20-oktabrda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.

2025-yil 24-oktabrda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.

Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.

Offset qog‘ozı. Shartlı bosma tabog‘ı –9.

Adadı 15 nusxa. Buyurtma №742

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.

140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.

ISSN 2992-9229

9 772992 922004